

INTUÏCIONS ANTROPONÍMIQUES EN L'OBRA TEATRAL ESPRIUANA (III)* -

Joan CORNUDELLA OLIVART

L'originalitat de l'experiència literària de S. Espriu rau, bàsicament, en el fet d'haver-se apuntat a la Bíblia (tradicció compartida per alguns autors de la nostra Mediterrània); i, més especialment, en els llibres sapiencials del Vell Testament.

L'etimologia hebrea dels noms propis és una font inesgotable per a la creació literària de nous personatges espriuans, fruit del profund coneixement d'aquesta cultura. L'antroponímia bíblica espriuana importa més pel context en què es troba a la Bíblia (llibres històrics, sapiencials o evangelis) que no pas per l'etimologia del nom. No obstant això, l'etimologia d'alguns noms d'origen hebreu poden ajudar a desxifrar codis semàntics del caràcter o personalitat dels personatges. A més, gairebé sempre, és fidel a les variants hebrees dels prenom. Veiem-ne alguns exemples:

- a) *Iehudi* dels Anchisi. Personatge amb cognom real, però amb un prenom hebreu, producte de la fantasia de l'autor.
- b) *Salom* de Sinera. Salom és, a més d'un cognom català i d'un anagrama invers de Molas, un nom jueu. Salom pren, metafòricament, el sentit de «pau».
- c) *Tobies* Comes. Nom hebreu de l'Antic Testament, *טוב-יאה*, «Déu és bo», que l'Espriu concedeix a un dels seus personatges imaginaris/inventats.
- d) Sor *Ephrem/Efrem* Pedagog.

Aquest prenom prové de l'hebreu «ephraim» o «ephraraim», molt fructífer. En un cas és una derivació femenina d'Efraïm, i en l'altre, és una variant catalana d'Efraïm. Tot i que normalment manté la grafia etimològica originària (Ephrem, variant hebrea), en aquest cas utilitza la variant catalana. El matís semàntic d'aquest prenom ens interessa més que no pas la seua grafia etimològica.

S. Espriu va compondre «Primera Història d'Esther» a Barcelona, entre el maig de 1947 i el febrer de 1948, mentre que sortia al carrer el darrer volum de la Bíblia catalana el dia 18 de març de 1948. S'havia començat a publicar vint anys abans, però era a aquesta data quan apareixia la primera Bíblia —i única completa, fins ara— en llengua catalana.

Per tant, sembla obvi suposar que l'Espriu no havia pogut haver-la llegida en català. Segons Rosa M. Delor⁹, l'autor utilitzà la versió castellana revisada per Cipriano Valera (Nácar-Colunga), traducció de la Bíblia d'Oxford, i algunes versions franceses de la Bíblia (Marot, preferentment).

Aquest fet s'arriba a reflectir en la versió literària de «Primera Història d'Esther». Un gran nombre de noms dels personatges bíblics corresponen a la versió gràfica de la Bíblia castellana:

* La primera i segona part d'aquest treball han estat publicades en els nostres números XLII i XLV.

a) Noms dels eunucs, responsables de les dones del palau (pàg. 16):

Esprui (Primera Història d'Esther)	Versió castellana (Nàcar-Colunga, 1972)	Versió catalana (Fundació bíblica, 1968)
MEHUMAN	MAHUMAN	MAHUMAN
BIZTA	BIZTA	BAZATA
HARBONA	HARBONA	HARBONA
BIGTAN	BIGTA	BAGATA
ABAGTA	ABAGTA	ABGATA
ZETAR	ZETAR	ZETAR
CARCAS	CARCAS	CARCAS
HEGAI	HEGUE	HEGUEU
ATAC	HATAC	HATAC

b) Noms dels prínceps de Pèrsia i Mèdia, de la cort del rei Assuer (pàg. 17):

Esprui	V. castellana	V. catalana
MEMUCAN	MEMUCAN	MAMUCAN
CARSENÀ	CARSENÀ	CARSENÀ
SETHAR	SETAR	SETAR
ADMATA	ADMATA	ADMATA
TARSIS	TARSIS	TARSIS
MERES	MERES	MARES
MERSENA	MARSENÀ	MARSANA
AMAN	AMAN	AMAN

c) Noms dels barons/cabdills degollats en la lluita entre jueus i perses (pàg. 51):

Esprui	V. castellana	V. catalana
FORSANDATA	PARSANDATA	FARSANDATA
DALFON	DALFON	DELFIN
ASFATA	ASFATA	ESPATA
FORATA	PORATA	FORATA
AHALIA	ADALIA	ADALIAS
ARIDATA	ARIDATA	ARIDATA
FARMASTA	PARMASTA	PERMESTA
ARISAI	ARISAI	ARISAI
ARIDAI	ARIDAI	ARIDAI
VAIZATA	BAIZATA	JEZATA

d) Nom de la dona del príncep Aman: (pàg. 37)

Esprui	V. castellana	V. catalana
ZERES	ZARES ZARES	

ESTUDI COMPARATIU I ETIMOLÒGIC DELS ANTROPÒNIMS BÍBLICS DE
«PRIMERA HISTÒRIA D'ESTHER»

Salvador Espriu recull i incorpora alguns personatges de l'onomàstica bíblica tot ajustant-se, bàsicament, a l'ús i a la forma que antropònims (i topònims) tenen en el text bíblic del qual són manlevats. Com ja hem pogut observar, pel que fa a la forma, preferentment es remet a versions castellanques o franceses. Per altra banda, la força semàntica de l'element etimològic és present en alguns personatges centrals de l'obra teatral.

1. Nom d'alguns personatges jueus del «Llibre d'Esther» sense connotacions etimològiques:

MARDOQUEU: - Del llatí bíblic Mardocheus¹⁰.

- De Mardokay, «relatiu a Marduk, déu babilònic»¹¹.

AMAN, HEGAI (versió cat. Hegueu/versió cast. Hegue), ZERES (versió cat. Zares).

ATAC (versions cat./cast.: Hatac).

BIGTAN i TERES (Primera Història d'Esther, 40): Llibre d'Esther 2,21:

a) Versió castellana: BIRGAN I TERES.

b) Versió catalana: BAGATAN I TARES.

2. Personatges jueus manlevats de la Bíblia (Antic Testament) amb canvis significatius de forma i amb connotacions etimològiques «espruianes»:

Rei ASSUER. La versió deuterocanònica (o grega) anomena sempre Artaxerxes el rei Assuer (versió hebrea del nom a la Bíblia catalana de 1948), que pròpiament és Xerxes I, fill de Darius I.- S. Espriu, a diferència de les versions bíbliques oficials, utilitza la forma hebreaica «Ahasueros, nom propi d'home, però llatinitzada amb la incorporació del sufix -US.

Reina VASTHI, l'alba, el lliri dels jardins del cel.- L'Espriu, molt fidel a les variants hebraïques dels prenom, manté la grafia etimològica originària (VASTHI), mentre que a les versions catalana i castellana de la Bíblia aquest element desapareix (VASTI).

ABIHAIL. Nom hebreu femení de l'Antic Testament, portat per l'esposa de Nabal, i en segones núpcies, de David.- Variants etimològiques:

1.- Procedent de ABI-GAIL «Déu amb la dona».

2.- De l'hebreu ABD-GUILAH, «alegria del pare» o potser, «font de vida».

Excepcionalment s'acosta a la versió bíblica catalana (ABIHAIL), i s'allunya mínimament de les versions castellana (ABIGAIL) i francesa (ABIGAIL).

ELIFAZ EL TEMANÍ. És un savi bíblic que discuteix amb JOB en el «Llibre de Job» (Job,4,1-27/15,1-36/22,1-31/epileg, 42,7).

Tot i que a les notes de Primera Història d'Esther¹² es recomana la millor lectura del personatge com a ELIFAZ EL TEMANITA, d'acord amb la versió bíblica catalana que s'adiu a la terminació dels altres savis que discuteixen amb Job (Bildad el suhita i Sofar el naamatita). S. Espriu ofereix una grafia allunyada de tots els cànons establerts.

El renom o motiu fa pensar en un gentilici interpretat a gust personal per l'autor. A la versió castellana el savi bíblic és anomenat: ELIFAZ de TEMÁN. Així doncs, els gentilicis apropiats (de sufix català) al topònim Temán podrien ser diversos:

a) Temanès (vegeu Pakistan...pakistanès)

b) Temanià (vegeu Iran...iranià)

c) Temaní (més propi de topònims acabats en altres variants)

En aquest cas, S. Espriu es remet, potser, al món dels gentilicis més usuals en la llengua castellana (pakistani o iraní).

ELIASIB (Elias, «Déu és Déu», «El meu Déu és Jahvè»).

Entre la llista de supremes sacerdots que NEHEMIAS presenta a l'Antic Testament, apareix la figura d'ELIASIB:

«Josuè engendrà Joaquim, Joaquim engendrà ELIASIB, ELIASIB engendrà Joiadä...» (Nehemias, 12,10).

Curiosament, la nissaga de levites i de sacerdots del temps d'Eliasib arriba inscrita fins al regnat de Darius I, el persa, el qual, històricament, fou el pare del rei Xerxes I (el rei Assuer en el món literari):

«Els caps de família dels levites i dels sacerdots del temps d'ELIASIB, Joiadä, Johanan i Jedoa, foren inscrits fins al regnat de Darius, el persa, però, en el llibre de les Cròniques els caps de família dels levites tan sols hi foren inscrits fins a l'època de Johanan, nét d'ELIASIB.» (Nehemias, 12,22-23).

S. Espriu coneix la història sagrada de l'Antic Testament. Prescindint del rerafons estrictament històric, incorpora aquest suprem sacerdot, amb finalitat didàctico-literària, dins el mite sinerenc a «Primera Història d'Esther».

Reina ESTHER. És una variant d'Isthar, nom de la deessa babilònica, a la vegada de l'arrel St (persa starech, «estrella»), que ha donat «astre, estrella» en altres llengües. Curiosament el nom, adoptat pels jueus sotmesos, evoca llur heroïna per excel·lència, mitjançera del seu poble davant el sobirà.

S. Espriu, a Primera Història d'Esther, per boca de Mardoqueu, associa el significat etimològic d'Esther (estrella-guia), amb la seua missió de protagonista-salvadora del poble jueu:

«Avança, doncs, Esther, vers un destí d'estrella.» (p. 24).

L'estrella esdevé el símbol, per excel·lència, de guia de tot un poble creient (cultura judeo-cristiana) cap a la redempció, cap a la salvació final.

L'autor, fidel a les variants hebraïques dels prenom, manté, altra vegada, la grafia etimològica originària (ESTHER) com ho fan les llengües francesa i anglesa. Les versions bíbliques catalana i castellana usen el prenom ESTER.

Esther, a més a més, rep un altre tractament o motiu en el text teatral de Primera Història d'Esther:

«D'ençà que quedà òrfena d'Abihail, el meu oncle, he criat HADASSA, a qui anomenem Esther...» (p. 23)

L'hebreu HEDISSA que significa «murtra, arbust de decoració en festes de carrer» té la correspondència gràfica exacta en la versió bíblica catalana, no pas en l'obra de l'Espriu.

3. Els salms acròstics o alfabètics.

El salmista mitjançant els salms alfabètics o acròstics, on cada estrofa comença amb una lletra de l'alfabet hebreu, aporta algunes meditacions o reflexions sapiencials sobre la llei o la vida de l'home, i, a la vegada, dóna uns salms que, per la seua disposició alfabètica de les estrofes, tenen un caràcter didàctic, sapiencial i instructiu, trets que són compartits en l'obra teatral «Primera Història d'Esther» com a falla didàctico-moral. S. Espriu incorporarà com a personatges sinerencs en la llegenda de Sinera les lletres de l'alfabet hebreu. El fet important d'aquest recurs, segons Jaume Vidal Alcover¹³, no serà només que els personatges «siguin» les lletres de l'alfabet hebreu, sinó que recitin el text com si fos un salm alfabètic.

En la major part dels salms acróstics es respira un ambient deuterocanònic. Un recurs instructiu que el trobem en una gran quantitat de salms de l'Antic Testament (9-10,25,34, 37,111,119,145). Però per una altra banda, no només són presents al llibre dels *Salms*, sinó que al llibre bíblic dels *Proverbis* (31,10-31) el poema final és també una composició acróstica. Aquí cada un dels 22 díctics comença amb un mot, la primera lletra del qual és la lletra corresponent de l'abecedari hebreu. Només cal recordar que el llibre de Job, els *Proverbis* i l'Eclesiastès eren les lectures que més interessaven de la Bíblia a S. Espriu.

L'ALFABET HEBREU A PRIMERA HISTÒRIA D'ESTHER

En la desfilada celebrada a Susa en exaltació a Mardoqueu (p. 42), uns inanonimats espectadors (10 lletres de l'alfabet hebreu) recorden els costums, les tradicions de diferents viles catalanes, especialment, de la festa major mataronina. Els personatges que són lletres de l'alfabet hebreu (ALEF, BET, GUÍMEL, DALET, HE, UAU, ZAIN, HET, TET, IOD) reciten el text com si fos un psalm alfabètic. Més endavant (p. 47), Aman és obligat a ballar al ritme de la dansa de la Mort (de Verges). En aquest ball sis lletres de l'alfabet hebreu (CAF, LA-MED, MEM, NUN, SÁMEC, AIN) —continuació de l'abecedari anterior— esdevenen també personatges que s'incorporen a la llegenda de Sinera, tot recitant el text com un salm acróstic o alfabètic. Només sis lletres de l'alfabet hebreu (PE, SADE, COF, REIX, XIN-SIN, TAU), que ajudarien a completar el cicle perfecte de l'abecedari hebreu com a nous personatges sinerencs, resten fora del món literari de S. Espriu. Per què?

L'ALFABET HEBREU A RONDA DE MORT A SINERA.

S. Espriu, bé perquè ho hagués sentit contar bé per imaginació creadora, envolta les aparicions de la Trinquis d'una comparsa d'infants (BASSOT, ALEPH, GIMEL i ZAIN) que la insulten i l'apedreguen de valent (Ronda, p. 45). El relat del Bassot (cap de colla inventat) i el seu grup (tres lletres de l'alfabet hebreu: ALEPH, GIMEL i ZAIN) de la mort de l'Esperanceta Trinquis (Ronda, 48-49) és una cruel oració fúnebre amb ritme de dansa de la mort sabbàtica.

Tot i que la simbologia no explica la totalitat del món literari, S. Espriu, segurament, podria fer referència a la força dels números en la tria dels personatges que sorgeixen del món de l'alfabet hebreu: ALEPH (1), GIMEL (3) i ZAIN (7). La successió de nombres imparells impulsa l'afirmació i l'activitat creativa de l'esperit. Una gamma de nombres que aporten una síntesi de la unitat espiritual (1,3) i que culminen amb el símbol numèric del dolor⁷, la mort de l'Esperanceta Trinquis. Dubto, però, que aquesta hipòtesi numèrica sigui conscientment espriuana, però el coneixement que l'autor tenia del món judaic (a través de l'Antic Testament, de la lectura deuterocanònica o de la càbala) ens podria proporcionar extenses pautes d'interpretació del món numèric o d'altres especulacions més puntuals.

4. L'ANONIMAT (Personatges individuals i col·lectius innominats)

a) *Noms col·lectius a Primera Història d'Esther.*

La funció de la major part de cors en aquesta obra teatral recorda lúcidament els cors de coreutes de la tragèdia i/o comèdia gregues. En Èsquil, Sòfocles i Eurípides els coreutes dialogaven amb els actors, comentaven l'acció i hi intervenien fins i tot amb funcions de protagonista. Aquestes situacions, a grans trets, també formen part de l'escenari es-

priuà. En alguns casos són la veu de la consciència col·lectiva, del poble que clama, normalment, contra la individualitat mediocre i injusta. En altres, poden ser els elements difusors o promulgadors de la llei divina. O bé, al contrari, els que combreguen conscientment amb el poder establert. Però, en el fons, són aquesta veu de la consciència col·lectiva o individual.

– *Cors* que pertanyen al món sirenenc:

COR DE TITELLES. La irònica imaginació espriuana transporta i difon, més enllà de l'espai i del temps, fins a l'antiga Pèrsia, les curiositats de la vida quotidiana del món sirenenc. L'autor dóna al «Cor de l'Esperança» (cor de titelles) d'Arenys de Mar el ranglò d'Orfeo Oficial de l'estat persa.

VEINES. Són les dones reals d'Arenys de Mar que fan del món de la xafarderia tota una bandera comunicativa.

– *Cors* del món jueu del Llibre d'Esther:

CORTESANS, UNS ALTRES CORTESANS. Veus favorables al monarca. Voltors submisos de la cort del rei Assuer.

VELLS D'ISRAEL. La veu sàvia dels antics patriarques bíblics.

JUEUS I JUEVES. L'anonimat queixós d'un poble perseguit.

RABINS, ALTRES RABINS. Els doctors de la llei al món jueu que es regeixen només per la versió protocanònica de la Bíblia.

b) *Personatges pseudo-anònims inventats a Primera Història d'Esther.*

Dama ALFINA, dama BETINA i dama GAMBARDINA configuren, una vegada més, l'esperit grotesc de la vida quotidiana del món, potser, sirenenc.

Dama ALFINA. Probablement sigui un derivat de alfa (α) + sufix diminutiu-afectiu -INA. A nivell etimològic podem imaginar dues versions:

1. A partir del nom grec ἀλφειος = esperit industrial, que guanya.
2. A partir del prefix grec ALFI- apareix el nom ALFEU, del grec Alpheios, «excel·lent, primer» com a derivació de alpha, nom de la primera lletra grega.

Dama BETINA. Sembla lògic que sigui un derivat de beta (β) + sufix diminutiu-afectiu -INA.

En català, disposem de la contracció diminutiva d'Elisabet, BETA, així com del seu corresponent hipocorístic BET. També existeix el llinatge BET a Barcelona. Tot i aquestes observacions onomàstiques, sembla més coherent que Espriu s'hagi inspirat en la successió alfabètica de l'abecedari grec.

Dama GAMBARDINA. Per raons de previsió alfabètica, hauria de ser un derivat de gamma (γ) + sufix diminutiu-afectiu -INA. De gamma (tercera lletra de l'alfabet grec) es derivaria GAMMINA. I aquest no és el personatge inventat per l'Espriu. Si ens arrisquem a fer altres suposicions, trobaríem:

- 1.- A partir de GAMBA (crustaci, cama o instrument) s'hauria de formar el nom GAMBINA.
- 2.- Del verb GAMBAR (fer passes llargues a l'hora de caminar) podria derivar GAMBARI-NA.

3.- D'un possible mot d'una altra llengua *GAMBARDA (potser de l'italià) sorgiria la derivació antroponímica precisa, o sigui, GAMBARDINA/

4.- D'una suposadíssima barreja o joc lingüístic entre les paraules GAMBA i GAVARDINA.

c) *Personatges històrics perses a Primera Història d'Esther*

La dona d'Aman, Zeres, per tal de distreure's dels seus afers domèstics quotidians, convida a tertúlia uns personatges altament sorprenents:

L'àvia PARYSATIS (παρύσατις): Segons les cròniques de Xenofont era la dona de Darius Ochus, mare d'Artaxerxes i de Cirus «el jove».

La tia ATOSSA (Ἄτσοσα). Segons Heròdot i Èsquil, fou la dona de Darius, mentre que Plutarc li atorga el paper històric de dona d'Artaxerxes. Atossa, però, en el món persa, era un nom de dona.

El cunyat SMERDIS (Σμέρδης). A «Les històries» d'Heròdot era fill de Cirus, germà de Cambises.

El mag SEMBOBITIS. És el conseller del rei Baltasar. Dóna vitalitat humana a una figura del teatre de cartró, record de la seua infantesa.

d) *Personatges «populars» a tota l'obra teatral.*

LA MORT OMNIPRESENT. La Mort, per a S. Espriu, segons Lluís Pasqual¹⁴, és un personatge quotidià. És la concreció física del no-res. Però, a la vegada, esdevé l'amo de l'espai i del temps. Carles Miralles¹⁵ contrasta l'etimologia del terme grec THĀNATOS amb el significat o visualització teatral que S. Espriu li atorga.

THĀNATOS és la mort personificada. És un nom masculí, en grec, i no deixa de ser significatiu que l'Espriu hagi jugat amb el fet que, segons les diverses llengües, la MORT pugui ser designada ara amb un terme femení, adés amb un de masculí; i, per tant, que personificada, pugui ser un home, o una dona, segons les circumstàncies.

A «Una altra Fedra, si us plau», THĀNATOS és un homenot negre, el geni de la mort que fa nosa als ignorants humans (p. 41). S. Espriu és fidel al terme grec: la Mort és un personatge masculí. A «Ronda de mort a Sinera» la presència al llarg de tota l'obra de la Mort, justifica la seua personificació com a element femení. Sempre apareix com a dona, o sigui, com la MORT.

Finalment, a «Primera Història d'Esther», l'Espriu designa aquest personatge tant amb un terme femení (LA MORT) com amb un de masculí, en aquest cas, metàfora de la mort: és el compare FLAC. Visualment, és la imatge de la gran dama com un esquelet (flac = magre, prim de carn) que s'emporta inapel·lablement les despulles humanes.

EN BANYETA. A «Primera Història d'Esther» (p. 46), S. Espriu incorpora a la llegenda sirenenca un personatge entranyable del món de la rondalla popular catalana, del teatre de pastorets i del teatre-guinyol de les titelles o putxinel·lis. És EN BANYETA, el dimoni o el nom propi del diable en la cultura catalana. Per a l'Espriu deu ser un altre record de la infantesa. La formació d'aquest diminutiu afectiu de BANYA remet a un procés metonímic de creació literària: la sinècdoque. Una part del cos (banya) amplia la totalitat de l'objecte o personatge en qüestió (dimoni) en el seu significat.

e) *Personatges emmarcats com a individualitats.*

S. Espriu sap reflectir el món quotidià de la llegenda de Sinera a través de personatges que intervenen molt poc, però que són presents des del seu anonimament. La xafarderia, el bon humor, —grotesc a vegades—, el realisme lacerant formen el poble innominat d'Arenys de Mar: veïns, cecs, mariners, nois i noies... La gent, en definitiva.

— *Gent sense elements de descripció:*

RONDA DE MORT A SINERA: el gitano, noi (1er, 2on), noia (1a, 2a), veí (1er, 2on), veïna (1a, 2a, 3a), cec (1er, 2on), fadrí (1er).

ANTÍGONA: missatger.

PRIMERA HISTÒRIA D'ESTHER: un eunuc (històricament, a les corts orientals eren encarregats de la guarda dels harems i de l'educació dels infants reials), botxí (executor de les sentències de mort).— No crec que tingui res a veure amb el BOTXÍ de Primera Història d'Esther (p. 18) un renom arenyenc, anomenat *el botxí*, aplicat al noi de ca la Marieta del Molí per la decisió amb què resolía i tirava endavant les coses.

— *Gent amb elements de descripció:*

a) Procés d'adjectivació amb o sense successió numeral.

RONDA DE MORT A SINERA: cec captaire, el noi jove, el pacient burgès, la gran Dama, el vell mariner (1er, 2on), entenebrada (1a, 2a, 3a, 4a i 5a).

ANTÍGONA: veu primera, segona, tercera, quarta.- conseller primer, segon, tercer, quart.- un lúcid conseller.

PRIMERA HISTÒRIA D'ESTHER: La veu d'algú. (Màxim exponent de la indeterminació antroponímica)

b) Elements sobreentesos.

RONDA DE MORT A SINERA: l'autor (el mateix Espriu), el metge (possiblement el metge Miquel), i el Pare (el notari Francesc Espriu).

5. ANTROPONÍMIA CLÀSSICA (Noms propis de la literatura/mitologia grega)

El recurs dels noms propis de tradició grega o hel·lènica parteix inevitablement de la seua significació etimològica. L'etimologia, de la qual no defuig S. Espriu, és la base de l'actuació teatral de certs personatges clàssics. Les hipòtesis etimològiques dels personatges clàssics que S. Espriu incorpora a la primera versió d'ANTÍGONA (1939) —personatges que no apareixen a la versió de Sòfocles, i que després el nostre autor deixa en l'anonimat en la segona versió (1967)— tenen el risc de poder caure en la mediocritat científica.

S. Espriu, gran lector de la literatura greco-llatina, ha hagut de recórrer a altres fonts (Èsquil, Sòfocles, Eurípides o la mateixa mitologia grega) per a recrear les obres teatrals ANTÍGONA i/O UNA ALTRA FEDRA, SI US PLAU.

ANÀLISI COMPARATIVA DELS PERSONATGES PRINCIPALS EN L'OBRA TEATRAL DE REGUST CLÀSSIC

a) Possibles fonts:

ANTÍGONA

ESPRIU (1939)	ESPRIU(1967)	SÒFOCLES	ÈSQUIL(*)	ALTRES FONTS
CREONT	CREONT	CREONT	-	CREONT (Èdip Rei, Èdip a Colonos)
ANTÍGONA	ANTÍGONA	ANTÍGONA	ANTÍGONA	ANTÍGONA (Èdip a Colonos)
ISMENE	ISMENE	ISMENE	ISMENE	ISMENE (Èdip a Colonos)
ETÈOCLES	ETÈOCLES	-	ETÈOCLES	-
POLINICES	POLINICES	-	-	POLINICES (Èdip a Colonos)
TIRÈSIAS	TIRÈSIAS	TIRÈSIAS	-	TIRÈSIAS (Èdip rei)
EURÍDICE	EURÍDICE	EURÍDICE	-	-
EURIGANEIA	EURIGANEIA	-	-	-
ASTIMEDUSA	ASTIMEDUSA	-	-	-
EUMOLP	EUMOLP	-	-	EUMOLP (Tucídides, Himnes homèrics, Plató)
HÈMON	-	HÈMON	-	-
IOCASTA	IOCASTA	-	-	IOCASTA Èdip Rei
ÈNOPS	-	-	ÈNOPS	-
PERICLIMEN	-	-	PERICLIMEN	-
DEÍPILOS	-	-	DEÍPILOS	-
ÀSTACOS	-	-	ÀSTACOS	ÀSTACOS (Històries d'Heròdot)

Personatges relacionats amb els herois de Tebes:

(PRETOS)	-	-	-	-
TIDEU	-	-	TIDEU	TIDEU (Ilíada)
MELANIP	-	-	MELANIP	-
POLIFONTES	-	-	POLIFONTES	-
PARTENOPEU	-	-	PARTENOPEU	-
ÀCTOR	-	-	ÀCTOR	ÀCTOR (Ilíada)
HIPOMEDONT	-	-	HIPOMEDONT	HIPOMEDONT (Les Suplicants)
HIPÈRBIOS	-	-	HIPÈRBIOS	-
MEGAREU	-	-	MEGAREU	-
AMFIARAU	-	-	AMFIARAU	AMFIARAU (Les Suplicants)
LÀSTENES	-	-	LÀSTENES	-

UNA ALTRA FEDRA, SI US PLAU

ESPRIU (1977)

MITE DE FEDRA (mitologia grega)

FEDRA

FEDRA personatge recreat per Eurípidès, Sòfocles i Sèneca, en el període clàssic

ENONE

ENONE

TESEU

TESEU (Èdip a Colonos de Sòfocles)

HIPÒLIT

HIPÒLIT

RONDA DE MORT A SINERA

ESPRIU (1966/1985)	MITOLOGIA GREGA (Llegenda del Minotaure)
ARIADNA	ARIADNA
TESEU	TESEU

b) Etimologia dels noms propis grecs:

ANTÍGONA (Espriu, 1939)

CREONT. De l'adjectiu grec Chreios, «útil».

ANTÍGONA. Potser derivi d'Antigonos, «contra la raça», o millor «que supera la raça».

ISMENE. Nom propi de dona, filla d'Èdip.

ETÈOCLES. Compost d'Eteos «vertader» i Kles «fort».

POLINICES. Nom propi derivat de POLI-NIKÉ «victòria gran».

TIRÈSIAS. Nom propi d'un endeví tebà.

EURÍDICE. Potser d'EURIEDES «espaiós» i DIKE «justícia»; per tant, «aquella que imparteix justícia amb seny salomònic».

EURIGANEIA. Possibles derivacions etimològiques: 1.- εὐρύς = ample, gran.- 2.- εὐρίς = que té un nas molt gros.

Més el verb grec γανῶω = brillantar, donar brillantor.

Si poguéssim deduir l'aspecte físic del personatge a través de l'etimologia, arribaríem a la conclusió que EURIGANEIA devia tenir un nas gros que relluïa sense contemplacions. En aquest cas, no crec que l'Espriu hagi aprofitat aquest defecte físic per fer-ne burla o sarcasme literaris.

ASTIMEDUSA. El significat etimològic d'aquest nom propi de dona, filla d'Estènelos, és «la que guarda la ciutat».

EUMOLP. Nom d'un individu d'una antiga família grega, lligat als cultes místics d'Eleusis, fill de Posidó. Del grec εὐ-μολπος «que canta bé», «harmonios», «bon cant».

IOCASTA. Potser en relació amb el nom IO i KASTOS «casta».

ÈNOPS. Del grec οὖν-οψ = «mirada de vi». Qui sap si podria fer referència als ulls de color vermellós de la seua mirada. En tot cas, seria un recurs estilístic, des de l'etimologia, prou literari.

PERICLIMEN. Etimològicament περικλύμενος vol dir «aquell que escolta al seu voltant», «oïdor de l'entorn».

DEΨILOS. Podria tenir dos significats des de l'etimologia: a) A partir del mot compost δεκα-πύλη significaria «porta, entrada número 10».- b) O bé «la porta de Déu, l'entrada divina».

ÀSTACOS. La llegenda explica que va néixer de les dents del drac de Cadmos. Etimològicament ἄστακος és un nom de crustaci, «lobregant».

PRETOS. Rei de Tirint. A partir de πρότος = «el primer».

TIDEU. Nom propi d'home, pare de Diomedes.

MELANIP. Del grec Μελάν-ιππος (Melánippos), «cavall negre, amb taques negres». A la vegada també podria ser una transliteració de MENALIP (guerrer tebà). Etimològicament potser de MAINAS-LIPOS, «privat d'arrabassaments furiosos», és a dir, «tranquil».

POLIFONTES. Del grec πολυφόντης «que es veu molt» (tant si fa referència a alçada física com a nivells d'estratègia militar). Recordem que Polifontes fou el cap dels cinquanta tebans encarregats de preparar la mort de Tideu.

PARTENOPEU. Del gentilici παρθενοπατος, «natural de Partenoepa, antiga ciutat de Nàpols».

ÀCTOR. Del grec ἄκτωρ «el que porta, portador».

HIPOMEDONT. A partir del mot compost grec Ἴππομεδών «aquell que guarda o protegeix els cavalls».

HIPÈRBIOS. Del grec ὑπέρβιος, «de gran força, orgullós».

MEGAREU. Del gentilici Μεγαρέως, «natural de Megara». Fill de Creont.

AMFIARAU. Del grec ἀμφιαραός «el que implora al seu voltant».

LASTENES. A partir del substantiu σθένες, «força» i el sufix augmentatiu Λα-; per tant, és «aquell que té més força o vitalitat».

UNA ALTRA FEDRA, SI US PLAU (Espriu, 1977)

TESEU. Nom d'un heroi de la mitologia grega. Derivat de θεός, Déu, perquè es creia que era fill de Neptú.

HIPÒLIT. Fill de Teseu. Dues versions etimològiques d'aquest nom propi:

- a) Del grec HIPPÓS-LYTÓS, «el que deslliga els cavalls, corredor sense regnes, guerrer».
- b) Del grec HIPPOS, «cavall» i LITHOS, «pedra», al·ludint que els cavalls arrossegaven aquells per les pedres.

RONDA DE MORT A SINERA (Espriu, 1966/1985)

ARIADNA. Del grec ARI-ADNÉ, «molt santa». Filla de Minos. O segons una altra versió etimològica, del grec ARI-ADNOS, «molt indòmita».

En l'anàlisi etimològica de l'obra espriuana, el dubte sempre hi és present. Fins on pot arribar el seu interès etimològic quan fa parlar els personatges clàssics recreats?

Quan inventa conscientment un nom propi (prenom i/o cognom) sabem prou bé que forneix les pautes semàntiques de la seua actuació teatral sota l'aparença (no sempre, però) grotesca del món de les titelles, però quan recorre al món clàssic, en alguns casos (Antígona, Eumolp, Eurídice, Ariadna...) sembla que manlevi tot tipus d'apreciacions etimològiques; en altres, però, suposo que es remet, senzillament, a la tradició antropomíca de la cultura hel·lènica sense cap pretensió etimològica que pugui influir en el comportament teatral dels personatges.

Lluís Pasqual a les «Notes d'introducció» de l'obra UNA ALTRA FEDRA, SI US PLAU¹⁶ in-tueix perfectament aquell poder intern que transmeten tots els noms propis de l'obra teatral espriuana a l'espectador-lector. L'omnipresència del fet verbal (onomàstic) pot arribar al clímax literari quan s'uneixen el cos i la veu dels personatges.

Així ho expressa Fedra:

«Perquè t'estimo, sí.

Perquè tot és ple de tu i del teu nom» (Hipòlit)¹⁷

Per això, «és important el moment físic de dir el nom dels personatges. Fins a l'escena de Fedra amb Hipòlit no es pronuncia el nom d'aquest i en el moment de pronunciar-se es fa palpable. Això (prosegueix Pasqual) porta a tot un concepte del verb, la paraula, enormement enriquidor», explicat llargament. Dir el nom és, i sobretot en S. Espriu, un acte conscient de reconeixement d'existència. I tots sabem perfectament que S. Espriu, a més a més d'inventar lúdicament amb clara consciència etimològica un bon nombre de noms propis, ha llegit tant les Sagrades Escriitures com els clàssics greco-llatins amb mesura i precisió onomàstiques.

Algunes consideracions finals.

Intentar d'arribar a unes conclusions apressades no ens ha de servir de gran cosa ja que la major part d'idees antroponímiques han anat sortint al llarg de tot l'estudi. Només voldria fer observar algunes qüestions de darrera hora:

1. Els personatges catalans són designats quasi sempre amb un prenom i un sol cognom (estructura canònica catalana).

2. S. Espriu efectua, tal com havia apuntat Maria Pau Cornadó en el seu estudi sobre els antropònims espriuans, un procés de transmutació lingüística, en el sentit que incorpora a la literatura el costum popular dels renoms, tot emprant-los (no sempre, però) com a definidors dels personatges (La Coixa Fita, En Quim Federal, L'Escombreta, La Bòtil botirona, l'Esperanceta Trinquis, en Pinxo Arruga, en Pulcre Trompel-li...)

3. La nominació espriuana acostuma, sovint, a anar més enllà del simple advertiment. No hi ha cap tipus de distanciament retòric conscient, sinó, més aviat, un acostament complet a les realitats sinerències.

4. El cosmopolitisme antroponímic d'Espriu és conscient i mesurat sota pautes d'interpretació etimològica o de simple reelaboració imaginativa. Entre els prenom i cognoms d'origen no-català s'ha de destacar el gust idiomàtic d'una sèrie de llengües que l'han motivat més sovint:

a) *Grec* (regust hel·lènic contemporani o etimologia grega):

Eleuteri, Caterina, dama Alfina, dama Betina, dama Gambardina, Thànatos, *Teclata* Marigó, *Crisant* Baptista Mestres, *Efrem Pedagog*, *Mimí Pitosporos*, *Pancaç*, *Amaranta*, *Melània*, i la majoria de personatges d'Antígona i Una altra Fedra, si us plau.

b) *LLengua hebrea o regust semític*:

Sor Ephrem, *Iehudi* dels Anchisi, Salom, *Tobies Comes*, *Efrem Pedagog*, i tots els personatges hebreus de Primera Història d'Esther.

c) *Francès*:

Bijou Fontrodona, *Stephana* Martin, *Mimí* Pitosporos, *Amaranta* i *Madame de Pantostière*.

d) *Germànic o anglosaxó*:

Ludovicus Baronet, *Ulrika Thöus*, *Goldschmidt*, *Harrison*, *Rossenda*.

e) *Regust italià*:

Angèlica d'Antommarchi, *Iehudi* dels Anchisi i *Pulcre Trompel-li*.

Conclusió estadística òbvia: El nombre elevat d'antropònims de la cultura hebreaica (Antic Testament) i del món grec (mitologia i teatre tràgic) deixen constància prou clara del pòsit literari de S. Espriu. És el seu aprenentatge erudit conscienciat en el tractament antroponímic.

5. La varietat antroponímica de S. Espriu ofereix, tal com hem pogut comprovar en el tracte personalitzat dels personatges, diverses pautes d'interpretació funcional. Una funció clarament ambientadora en la majoria de personatges sinerències hi és present, ja que concreta l'escenari dels fets i en reforça el verisme. També, en molts moments, es descobreix una funció netament humorística, lúdica i fins i tot satírico-grotesca. Els seus titelles-actors mostren obertament llur món grotesc. I, finalment, pauta espriuana per excel·lència, també es remet a una funció estètica per a exercitar la imaginació o la fantasia del pur joc onomàstic.

Després de totes les reflexions exposades al voltant del món antroponímic teatral d'Es-

priu acabaria amb les paraules de Jaume Vidal Alcover¹⁸, tot criticant unes observacions anteriors poc encertades:

«No crec que la varietat antroponímica que apareix a l'obra (en el meu cas, teatral, només) de Salvador Espriu respongui a les intencions d'aquest "d'incloure la seva obra en el conjunt de les grans composicions de la literatura universal", ni crec que això suposi elevar les peripècies dels personatges a la funció arquetípica, de manera que quedin incorporades a la història cultural de l'home.»

* La primera i segona part d'aquest treball han estat publicades en els nostres números XLII i XLV.

9. Rosa M. DELCOR, *Salvador Espriu i els salms de la versió montserratina*, 205-209 dins Miscel·lània Joan Gili, Publ. Abadia de Montserrat 1988.

10. ALCOVER-MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 7, 235.

11. Josep Maria ALBAIGÉS I OLIVART, *Diccionari de noms de persona i llur significat*, 1980. «Marqueu».

12. Salvador ESPRIU, *Primera Història d'Esther/Antígona* (Ed. 62. El Cangur). Notes sobre Elifaz el Temaní, 54.

13. *Ibid.*, nota 8, p. 6.

14. Lluís PASQUAL, *Notes introductòries a «Una altra Fedra, si us plau» de Salvador Espriu*. Ed. 62, L'escorpí. El Galliner, 43. p. 9-10.

15. Carles MIRALLES, *Salvador Espriu: consciència de la mort*, dins Història de la Literatura Catalana, 10, Riquer/Molas/Comas, 434-438.

16. *Ibid.* nota 14, p. 15.

17. Salvador ESPRIU, *Una altra Fedra, si us plau*, Ed. 62, L'escorpí. El Galliner, 43, p. 45.

18. *Ibid.* nota 8.

BIBLIOGRAFIA

ALBAIGÉS I OLIVART, Josep M.: *Diccionari de noms de persona i llur significat*. Edicions 62. 4^a. ed. Barcelona 1988.

ÍD.: *El libro de los nombres* (Círculo de Lectores) Barcelona, 1983.

ALCOVER-MOLL: *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Vol. 1-10. Palma de Mallorca 1983.

ALEGRET, Joan: *Presència i funció de la rondalla catalana a la Primera història d'Esther*. «Els Marges», 5. Curial, 111-118. Barcelona, oct. 1975.

ALENYAR XESCA, ANDREU Joan: *Els hipocorístics dins la novel·la Bearn o la Sala de les Nines de Llorenç Villalonga*. «But. int. Societat d'onomàstica», XXIX, 10-17, 1987.

BALAÑA I ABADIA, Pere: *Els noms de lloc de Catalunya* (Generalitat de Catalunya) Barcelona 1989.

CARRETÉ PARERA, R.: *El nom propi en l'obra literària de Guillem de Bergadà*. «But. Int. Societat d'Onomàstica». XXX, 32-42, des. 1987.

CIRLOT, J. Eduardo: *Diccionario de símbolos*, Ed. Labor, S.A. Barcelona 1969.

COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Vol. 1-8. (Curial Ed.) Barcelona 1980.

CORNADÓ, Maria-Pau: *Aspectes d'antroponímia a l'obra de S. Espriu*, «But. Int. Societat d'Onomàstica»; 26-30, XXIX, nov. 1987.

COSTA I COSTA, Jordi J.: *Els noms propis en el «Cafè de la Marina» de Josep M. de Sagarra*, «But. Int. Societat d'Onomàstica», XXXII, 5-14, juny 1988.

DELOR, ROSA M.: *Salvador Espriu i els salms de la versió montserratina*, «Miscel·lània Joan Gili» (Publ. Abadia de Montserrat) 205-225, 1988.

DICCIONARI CASTELLÀ-CATALÀ: Enciclopèdia Catalana, nov. 1985, Barcelona.

ENCICLOPÈDIA BRITANNICA: Vol. 5, 345-346 i 723.

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: *Atlas Universal català*, 1,2,8 i 17, Barcelona 1969-1989.

ESPRIU, A. NOGUERAS, N. DE PONS, M. Assumpció: *Aproximació històrica al Mite de Sinera*, (Ed. Curial. Biblioteca de cultura catalana, 51), Barcelona 1983.

FISAS, Carles: *Santorals català*, (Ed. Hormiga de Oro), 4a. ed., Barcelona 1987.

FUNDACIÓ BÍBLICA CATALANA: *Bíblia* (Ed. Alpha) Barcelona 1968.

JUNG, C.G.: *El hombre y sus símbolos*, (Ed. Aguilar) Barcelona 1974.

MARCHESE Angelo / FORRADELLAS, Joaquín: *Diccionario de retórica, crítica y terminología literaria*. (Ed. Ariel. Colección Letras e Ideas). Versió italiana, 1978; la ed. en castellà, des. 1986, Barcelona.

MIRALLES, Carles: *Salvador Espriu*, «Història de la literatura catalana», 10. Riquer/Comas/Molas. (Ed. Ariel) 389-446, 1987, Barcelona.

MOREU-REY, Enric: *Introducció a l'estudi dels noms propis a la literatura*, «But. Int. Societat d'Onomàstica», XXIX, 1-9, 1987.

ÍD.: *El nom propi en la narrativa de Guillem Viladot*, «But. Int. Societat d'Onomàstica», XXXVII, 50-52, set. 1989.

NACAR Eloíno, COLUNGA, Alberto: *Sagrada Biblia*, (Biblioteca de autores cristianos) Madrid 1972.

NOGUERAS DE PRATS, Pere: *Renoms d'Arenys de Mar i altres noms propis*, «But. Int. Societat d'Onomàstica», XXXIX, 1-66; abril 1990.

PASQUAL, Lluís: *Notes d'introducció*, «Una altra Fedra, si us plau», de Salvador Espriu, 5-16, Barcelona, 1978.

RUAIX I VINYET, Josep: *El català en fitxes/3: lèxic i estilística*, Barcelona 1976.

VIDAL ALCOVER, Jaume: *Noms propis en Ll. Vilallonga i S. Espriu: puntualitzacions*, «But. Int. Societat d'Onomàstica», XXXI, 4-7, març 1988.

LLIBRES D'ESTUDI

ESPRIU, Salvador: *Una altra Fedra, si us plau*. (Llibres de l'escorpí. El galliner, 43. Edicions 62), 2a. ed., Barcelona 1981.

ESPRIU, Salvador. *Primera Història d'Esther/Antígona* (Col·lecció Universal de Butxaca. El Cangur, 9. Edicions 62), 8a. ed., Barcelona 1985.

ESPRIU, Salvador / SALVAT, Ricard. *Ronda de mort a Sinera*. (Ed. Empúries. Col·lecció Migjorn, 10), Barcelona 1985.

ESPRIU, Salvador. *Antígona* (març de 1939) / *Fedra*. (Ed. Moll. 1a. versió. Pròleg de 1947). Palma de Mallorca.

ESPRIU, Salvador: *Obres Completes, 3. Narrativa/1*. (Ed. 62) 1a. ed., Barcelona 1986.

ÍD.: *Obres Completes, 4. Narrativa/2*. Ed. 62. 1a. ed., Barcelona 1989.

SÒFOCLES, *Tragèdies (I)* Edip Rei, Edip a Colonos i Antígona. (Trad. de Carles Ribà. Clàssics Curial, 8. Ed. Curial), 4a. ed. Barcelona 1985.